

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК [37.091.212:314.151](477.52/.6+477.8)

ПРОФЕСІЙНІ ОРІЄНТАЦІЇ ПІДЛІТКОВОЇ МОЛОДІ ПРИКАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК)

Максимович О.В.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті презентовано результати дослідження «Ціннісні орієнтації учнів випускних класів м. Івано-Франківськ», проведеного Навчально-науковим Центром соціологічних досліджень Прикарпатського регіону ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Представлено дані опитування щодо професійної орієнтації учнів випускних класів м. Івано-Франківськ, її чинників та структури. Розглянуто освітні наміри підліткової молоді обласного центру Прикарпаття. Проаналізовано причини та фактуальну зумовленість наведених даних. Зроблено висновок про фактичну невідповідність освітніх пріоритетів школярів обласного центру Прикарпаття існуючому запиту ринку праці регіону.

Ключові слова: підліткова молодь, професійна орієнтація, освіта, кар'єра, професія.

Фактична невідповідність структури професійної орієнтації випускників українських шкіл на ті чи інші напрями підготовки існуючому ринку праці в країні віддавна перебуває в фокусі уваги дослідників-суспільствознавців. Однак з пришвидшенням темпів трансформаційних перетворень в Україні, реформуванням найрізноманітніших галузей, в тому числі й освітньої сфери, це питання з площини теоретичного обговорення змістилося в площину реальних кроків спрямованих на подолання існуючого розриву між запитом ринку праці з одного боку та освітніми пропозиціями і можливостями профільних інституцій – з іншого. Так, нещодавно, міністр освіти зазначила, що в країні «...склалася така ситуація, що на ринку праці 70% вакансій – робочі спеціальності. При цьому фактично 80% випускників шкіл намагаються вступити до університетів. На жаль, в Україні професійна освіта завжди розглядалась як неprestижна. Це не відповідає дійсності – якщо дивитись на рівень зарплат, то за багатьма професіями можна заробити значно більше, отримавши освіту в ПТУ, ніж у виші», – каже Лілія Гриневич [1].

Постановка проблеми. На перший погляд, видається, що молодь як об'єкт соціологічного дослідження достатньо добре описана і проаналізована в науковій літературі [2; 3; 4; 5 та ін.]. Однак згадані та інші роботи переважно стосуються повнолітніх респондентів, тоді як про підліткову соціально-демографічну групу ми знаємо не так вже й багато. Та, об'єктивно, вивчення професійних орієнтацій підліткової молоді є важливим як з онтологічної так і з гносеологічної точки зору, адже з одного боку, існує

брак наукових даних емпіричного характеру, особливо порівняльного, на основі яких можна було б конструювати ефективні стратегії інституційного менеджменту та молодіжної політики за низкою сфер суспільного життя; з іншого – розуміння специфіки та характеру професійних орієнтацій підлітків дозволить приймати більш зважені та ефективні рішення управлінського характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наявних наукових публікацій щодо окресленої в статті проблеми, свідчить про те, що за винятком напрацювань представників Харківської [6; 7; 8 та ін.] та Одеської [9; 10 та ін.] соціологічних шкіл, чисельність таких досліджень в Україні є незначною. Особливо гострою є проблема порівняльних даних, і в цьому сенсі вигідно вирізняється ініціативне міжнародне порівняльне дослідження «Молодь на пограниччі Східної та Центральної Європи», проведене серед випускників шкіл деяких прикордонних областей України, Польщі, Угорщини та Словаччини [11]. Проте, такі дослідження, на жаль, носять разовий характер, а відмінності методології, методики та інструментарію становлять суттєву перепону формуванню висновків моніторингового чи порівняльного характеру, в чому, на наш погляд і полягає принципова можливість і необхідність розвитку подібних дослідницьких ініціатив в майбутньому.

Мета статті. Дана публікація спрямована на висвітлення результатів опитування підліткової молоді випускних класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Івано-Франківськ¹ в розрізі тематики професійної орієнтації.

¹ **Довідково:** соціологічне дослідження підліткової молоді територіальної громади м. Івано-Франківськ (в рамках угоди про співпрацю між головним управлінням освіти і науки Івано-Франківської обласної державної адміністрації та Прикарпатським національним університетом (25-С/12), а також в рамках угоди про співпрацю між управлінням освіти і науки виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради та Прикарпатським національним університетом (2-С/12) та за підтримки Канадського інституту українських студій (Canadian Institute of Ukrainian Studies of University of Alberta)) було реалізоване в усіх загальноосвітніх установах м. Івано-Франківськ.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження виявило, що доволі значна частка випускників м. Івано-Франківськ покладає чималі надії на здобуття вищої освіти. А саме, на запитання: «Чим Ви плануєте займатися після закінчення школи?», 87,7% респондентів відповіли, що планують здобувати вищу; тільки 2,8% сказали, що планують працевлаштовуватися і лише 4,9% школярів відповіли, що планують здобувати середню спеціальну освіту в коледжі чи технікумі.

Беручи до уваги, те, що тенденція обирати вступ до вищу після закінчення навчання в школі, простежується і в інших містах України (до слова, за результатами міжнародного дослідження, на аналогічне запитання ствердно відповіли 89% випускників м. Харків та 82% випускників м. Дрогобич Львівської області [11]), докладніше зупинимося на аналізі даного явища.

По-перше, значимість вищої освіти є суттєвою ознакою відмінності українських школярів від їхніх європейських однолітків; а саме, за результатами вже згаданого міжнародного опитування, бачимо, що практично однаковою мірою для молоді східного Харкова та західного Дрогобича вища освіта є в рази вагомішою ніж для молоді Зеленої Гури чи Жешува. За цим індикатором українська молодь радше схожа до молоді Угорщини, для якої вища освіта також є доволі значимою (таблиця 1).

Розмірковуючи над причинами вагомості значущості вищої освіти в аксіодискурсі українських підлітків, дослідники наводять низку пояснень, а саме: тривала економічна криза в Україні; намагання абітурієнтів (особливо із низьким соціальним становищем в суспільстві) підвищити власний статус, скориставшись освітою як ефективним інструментом горизонтальної мобільності; а також те, що для багатьох підлітків вища освіта є термальною цінністю (тобто самоцінністю), завдяки якій вони досягають завдань самореалізації, можливості якої в суспільствах, що

перебувають в стані трансформації, доволі обмежені, особливо для цієї соціально-демографічної групи [11, с. 254-255].

По-друге, аналогічно, ознакою відмінності українських, і, мабуть івано-франківських підлітків, від їхніх європейських однолітків є фактична відсутність намірів працювати одразу після закінчення школи [11, с. 256]. Одним з можливих пояснень цьому, на нашу думку, може слугувати те, що школярі (а особливо їхні батьки) не розглядають вищу освіту як власне професійну підготовку, а, натомість, сприймають її як своєрідний наступний етап соціалізації, тимчасову можливість перебування у складі, загалом статусно престижної, соціально-демографічної групи студентства. По-суті, в українському варіанті вступ до вищу є своєрідним відтермінуванням проблем працевлаштування дорослого самостійного і далеко не простого життя в Україні.

Дві третини Івано-Франківських школярів, які планували вступати до вищів на момент опитування, вже визначилися (52,6%) або майже визначилися (26,9%) із напрямом підготовки. З поміж галузей знань та напрямів підготовки² найпопулярніші соціальні та бізнес науки, правознавство; найменшим попитом користуються інженерні та аграрні науки (рис. 1), що вочевидь не відповідає існуючій пропозиції на ринку праці в країні, залишає простір для роздумів і, напевне, потребує зваженої політики в напрямі узгодження існуючого протиріччя.

Натомість, Івано-Франківський регіональний центр зайнятості в переліку професій, актуальних на ринку праці обласного центру Прикарпаття, цитує такі: продавець продовольчих товарів, водій автотранспортних засобів, слюсар-ремонтник, кухар, продавець непродовольчих товарів, касир торговельного залу, сестра медична, продавець-консультант, офіціант, бухгалтер, діловод, обліковець, електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування, адмі-

Таблиця 1

**Значимість здобуття вищої освіти для підлітків прикордоння
Центральної та Східної Європи (у%)**

	Харків (Україна) n = 428	Дрогобич (Україна) n = 392	Зелена Гура (Польща) n = 336	Жешув (Польща) n = 294	Ниредьгаза (Угорщина) n = 359
Важко відповісти	1	3	8	14	3
Зовсім не важливо	1	1	5	4	2
Швидше, не важливо	4	4	13	20	5
Швидше, важливо	29	31	40	35	34
Дуже важливо	65	61	35	27	57

До участі в опитуванні було запрошено усіх учнів випускних класів, опитування носило суцільний характер, поряд з тим в ньому не зв'язли участь ті учні, котрі з певних причин не відвідували програму навчання на момент проведення польового етапу, чи з особистих міркувань не виявили бажання взяти участь в опитуванні, у зв'язку з чим рівень досягнення цільової групи становить 68,7%. Масив даних становить 774 одиниці аналізу. Статистична похибка (із ймовірністю 0, 95) не перевищує 1,98%. Загалом в опитуванні взяли участь 28 шкіл міста.

Окрім Канадського інституту українських студій університету Альберти, який забезпечив грантову підтримку проекту, висловлюємо подяку студентам-практикантам 2014/2015 та 2015/2016 навчальних років напряму підготовки 6.030101 – «соціологія» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, які долучилися до польового етапу реалізації опитування та взяли активну участь у формуванні масиву даних; студентам напряму підготовки 6.020301 – «філософія» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника аналогічних років, допомога яких є суттєвим внеском на етапі формування зведеного масиву даних щодо обробки відкритих запитань опитувальника, а також, особисто тодішньому аспіранту кафедри філософії та соціології Джигіті А.Я., за суттєвий організаційний внесок в реалізацію опитування. Також, висловлюємо вдячність Центру практичної психології та соціальної роботи Департаменту освіти та науки Івано-Франківської міської ради, який в рамках згаданих угод про співпрацю забезпечив організаційний супровід та інституційне сприяння проведення цього опитування на теренах обласного центру Прикарпаття.

² Складено за «Переліком напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» (Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719).

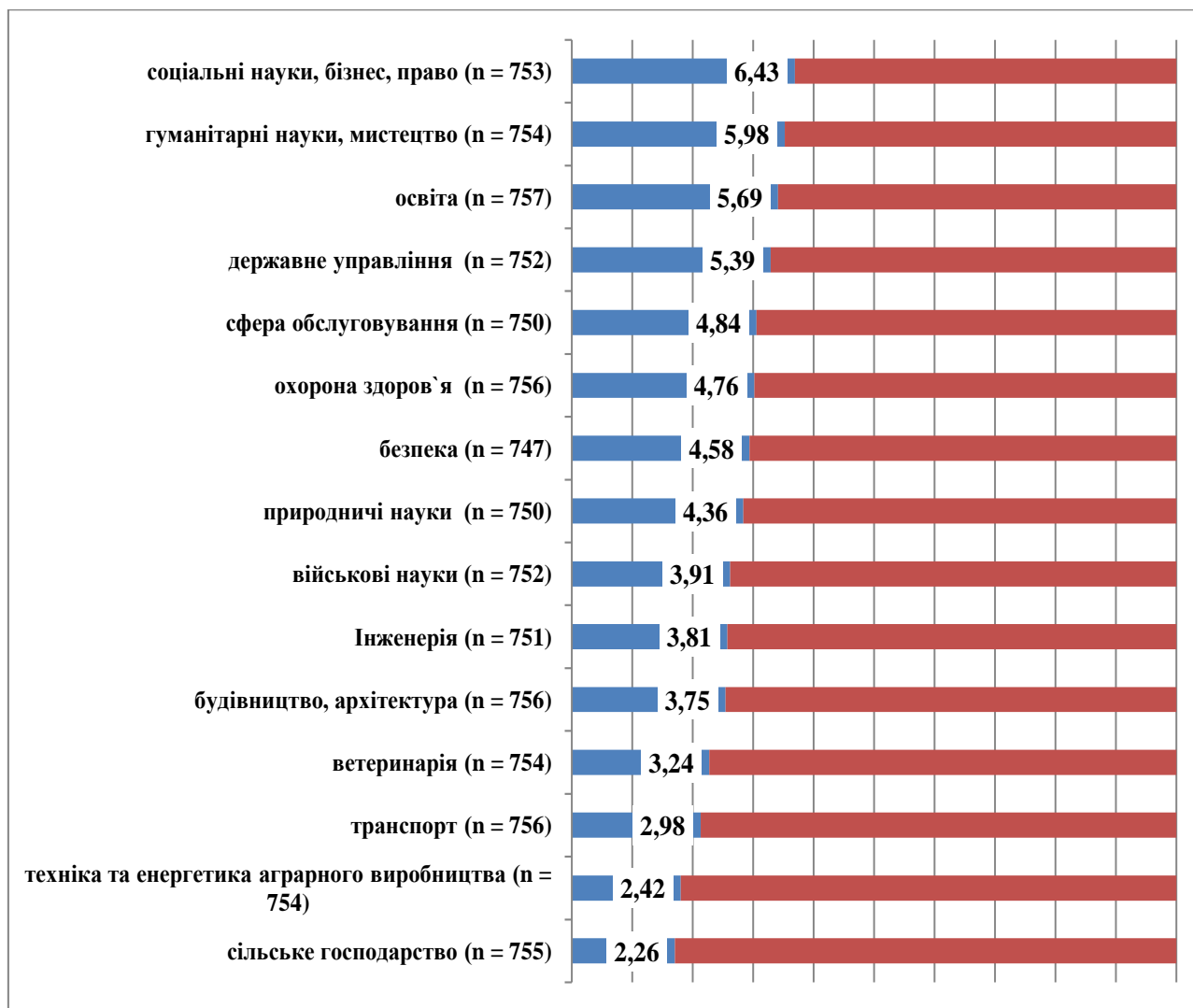

Рис. 1. Відповіді на запитання «Уважно перечитайте найменування галузей знань та напрямів підготовки (див. «Перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра»). А тепер, оцініть, будь ласка, від 0 до 10 (де, 0 – «цілком не маю такого бажання»; 10 – «цілком маю таке бажання») Ваше бажання навчатися за переліченими галузями знань»: (сер. арифм. Значення)

ністратор, верстатник деревообробних верстатів, охоронник, молодша медична сестра, в'язальник схемних джутів, кабелів та шнурів, менеджер (управитель) із збуту, пекар, кондитер, бармен, покоївка, перукар, швачка, лісоруб, монтер кабельного виробництва, електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування [12]. Із цитованого матеріалу випливає, що саме випускники середніх спеціальних закладів освіти найбільш затребувані на ринку праці обласного центру Прикарпаття а проте лише 4,9% опитаних випускників задекларували свої наміри продовжити освіту в коледжах чи технікумах, що також потребує зважених рішень спрямованих на усунення існуючого протиріччя між пропозицією на ринку праці з одного боку та освітніми планами і намірами старшокласників – з іншого.

Детальніше, професійні наміри опитаних нами старшокласників Івано-Франківська в розрізі суми виборів напрямів підготовки за галузями знань виглядають наступним чином (таблиця 2).

Висновки і пропозиції. Підводячи підсумки ви-

вчення професійної орієнтації, освітніх намірів підліткової молоді Прикарпаття на основі результатів опитування, проведеного серед учнів випускних класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Івано-Франківськ, акцентуємо наступні ключові тези:

1. Випускники загальноосвітніх навчальних закладів Прикарпаття демонструють значний рівень соціальних очікувань щодо інституційних можливостей вищої освіти, позаяк більшість респондентів задекларували намір здобувати вищу освіту, що є ознакою відмінності школярів Прикарпаття від їхніх однолітків у сусідніх країнах та водночас ознакою схожості із підлітками Харківщини;

2. Освітні переваги школярів обласного центру Прикарпаття переважно стосуються тих напрямів підготовки, які не надто затребувані на ринку праці;

3. Освітні переваги випускників загальноосвітніх навчальних закладів м. Івано-Франківськ переважно стосуються соціальних та поведінкових, гуманітарних наук.

Відповіді на запитання «Виберіть будь ласка з-поміж перелічених галузей знань і їх напрямів підготовки (див. «Перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра») ті, за якими Ви б хотіли здобувати вищу освіту»

№	найменування галузі знань	n
1	0202 – Мистецтво	488
2	0302 – Міжнародні відносини	341
3	0301 – Соціально-політичні науки	274
4	0203 – Гуманітарні науки	265
5	0401 – Природничі науки	246
6	0101 – Педагогічна освіта	222
7	0303 – Журналістика та інформація	218
8	0305 – Економіка та підприємництво	185
9	1401 – Сфера обслуговування	179
10	0501 – Інформатика та обчислювальна техніка	128
11	0304 – Право	123
12	1201 – Медицина	117
13	0201 – Культура	108
14	0601 – Будівництво та архітектура	93
15	0102 – Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини	91
16	0306 – Менеджмент і адміністрування	78
17	1202 – Фармація	76
18	0402 – Фізико-математичні науки	75
19	1101 – Ветеринарія	74
20	0701 – Транспорт і транспортна інфраструктура	44
21	0403 – Системні науки та кібернетика	43
22	1702 – Цивільна безпека	42
23	0502 – Автоматика та управління	34
24	0503 – Розробка корисних копалин	33
25	0901 – Сільське господарство і лісництво	32
26	1301 – Соціальне забезпечення	32
27	0511 – Авіаційна та ракетно-космічна техніка	31
28	1501 – Державне управління	31
29	0505 – Машинобудування та матеріалознавство	30
30	1701 – Інформаційна безпека	29
31	0514 – Біотехнологія	24
32	1601 – Військові науки, національна безпека	24
33	0509 – Радіотехніка, радіоелектронні апарати та зв'язок	17
34	0513 – Хімічна технологія та інженерія	16
35	0504 – Металургія та матеріалознавство	15
36	0506 – Енергетика та енергетичне машинобудування	12
37	0902 – Рибне господарство та аквакультура	12
38	0508 – Електроніка	11
39	інше	96
40	немає відповіді	114
	Всього	4103

Список літератури:

1. У Міносвіти пояснили молоді, чому треба йти вчитись у ПТУ, а не університети. Главком. URL: <https://glavcom.ua/news/u-minosviti-pojasnili-molodi-chomu-treba-jti-vchitis-u-ptu-a-ne-universiteti-516377.html> (дата звернення 15.08.2018).
2. Сокурянская Л. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода. Харьков: Харьковский нац. ун-т им. В.Н. Каразина. 2006. 576 с.
3. Українське студентство у пошуках ідентичності: монографія / за ред. В.Л. Арбеніної, Л.Г. Сокурянської. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2012. 520 с.
4. Щудло С. Вища освіта у пошуку якості: quo vadis. Харків-Дрогобич: Коло. 2012. 340 с.
5. Кислова О.М., Сокурянская Л.Г. Ценностный мир постсоветского студенчества: результаты применения методов интеллектуального анализа данных. Соціологія. № 3. 2008. С. 88-100.
6. Підліток у великому місті: фактори та механізми соціалізації: колективна монографія / за ред. Сокурянської Л.Г. Харків: Видавничий центр Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2000. 207 с.
7. Агамирьян Л.В. Досуговые практики как фактор социализации городских и сельских подростков. Вісник

- Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2015. Вип. 35. С. 92-98.
8. Agamiryan L. Practices of Leisure of Teenage Youth of Central and Eastern Europe's Borderlands as a Space of Their Value Preferences Realization. Youth in Central and Eastern Europe. Sociological Studies. 2016. № 2(6). P. 51-65.
 9. Попова И.М., Романенко С.В., Савченко Ю.М. Старшеклассник – 2006. Жизненные ориентации и настроения; современная семья: родители и дети. Вісник Одеського національного університету. (Серія: Соціологія і політичні науки). 2006. Том 11. Вип. 10. С. 89-108.
 10. Романенко С.В. Жизненные планы старшеклассников Одессы (по результатам мониторингового исследования) / С.В. Романенко // Український соціологічний журнал: наукове, інформаційне видання, 2016. – № 1-2. – С. 58-64.
 11. Сокурская Л.Г. Ценностные ориентации подростковой молодежи пограничья Центральной и Восточной Европы (по результатам международного исследования). Методология, теория и практика социологического анализа современного общества. Харьков: Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина. 2015. С. 251-258.
 12. Пропонуємо ознайомитися з «Барометром професій», скориставшись яким ви зможете визначити професії, актуальні на ринку праці. Івано-Франківський регіональний центр зайнятості. URL: <https://ifr.dcz.gov.ua/publikaciya/proponuemo-oznauomytysya-z-barometrom-profesiy-skorystavshys-yakym-vy-zmozhetе>. – Дата звернення 26.02.2018. (Дата звернення 15.08.2018)

Максимович О.В.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ ПОДРОСТКОВОЙ МОЛОДЕЖИ ПРИКАРПАТСКОГО РЕГИОНА (ПО РЕЗУЛЬТАТАМ ОПРОСА УЧАЩИХСЯ УЧРЕЖДЕНИЙ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ Г. ИВАНО-ФРАНКОВСК)

Аннотация

В статье представлены результаты исследования «Ценностные ориентации учащихся выпускных классов г. Ивано-Франковск», проведенного Учебно-научным Центром социологических исследований Прикарпатья ГВУЗ «Прикарпатский национальный университет имени Василя Стефаника». Представлены данные опроса по профессиональной ориентации учащихся выпускных классов г. Ивано-Франковск, ее факторов и структуры. Рассмотрены образовательные намерения подростковой молодежи областного центра Прикарпатья. Проанализированы причины и фактуальная обусловленность приведенных данных. Сделан вывод о фактическом несоответствии образовательных предпочтений школьников областного центра Прикарпатья существующем за просом на рынке труда региона.

Ключевые слова: подростковая молодежь, профессиональная ориентация, образование, карьера, профессия.

Maksymovych O.V.

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

PROFESSIONAL ORIENTATIONS OF ADOLESCENT YOUTH OF THE CARPATHIAN REGION (BASED ON THE SURVEY OF STUDENTS OF IVANO-FRANKIVSK GENERAL SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS)

Summary

The article is devoted to the results of the study "Value Orientations of School Graduates of Ivano-Frankivsk" conducted by the Educational and Scientific Center for Sociological Research of the Carpathian Region of SHEI "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University". The data considering professional orientations of Ivano-Frankivsk graduates in terms of its causes and structure is presented in the article. Educational plans of studied group are analyzed as well. In the long run, it has been concluded that there is a significant disproportion between educational expectations of Ivano-Frankivsk school graduates on the one side and current regional labor market on the other side.

Keywords: adolescent youth, professional orientations, education, career, profession.